

Міністерство аграрної політики та продовольства України

Вінницький національний аграрний університет

Навчально-науковий інститут менеджменту,
адміністрування та права

**ТРАНСФОРМАЦІЙНА ДИНАМІКА
ПРОЦЕСІВ ВІДТВОРЕННЯ В АГРАРНІЙ
ЕКОНОМІЦІ**

**Колективна монографія
Присвячується 30-річчю заснування Вінницького
національного аграрного університету**

Вінниця - 2012

УДК 332.146.2

ББК 65.9 (4УКР) 32-18

T-65

Рецензенти:

Мороз О.В., д.е.н., професор (Вінницький національний аграрний університет)

Захарченко В.І., д.е.н., професор (Вінницький соціально-економічний університет ВМУРОЛ "Україна")

Чорна Л.О., д.е.н., професор (Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ)

Трансформаційна динаміка процесів відтворення в аграрній економіці: Колективна монографія. – Під редакцією Калетніка Г.М. – Вінниця, 2012. – 544 с.

Друкується за рішенням Вченої ради Вінницького національного аграрного університету (протокол №10 від 28.05.2012р.)

Присвячується 30-річчю заснування Вінницького національного аграрного університету.

Авторський колектив:

Калетнік Г.М. (гол.ред.), Колесов О.С. (відп.ред.), Бондаренко В.М., Бондаренко Л.М., Волонтир Л.О., Всемирнова В.М., Герасименко Ю.В., Головня О.М., Довгань Ю.В., Заболотний Г.М., Здор І.А., Кафлевська С.Г., Качуровський В.С., Киш Л.М., Климчук О.В., Ключко О.В., Ключковський О.В., Козловський А.В., Козловський В.О., Козловський С.В., Колесник Т.В., Коровій В.В., Красняк О.П., Кубай О.Г., Магас Т.Є., Мазур А.Г., Мазур С.А., Необалоюк О.О., Оверковська Т.К., Підвальна О.Г., Підгурський О.І., Поліщук О.А., Потапова Н.А., Правдох А.Л., Прутська О.О., Пчелянська Г.О., Самборська О.Ю., Семенов В.Г., Скорух О.П., Слупський Б.В., Стаська Ю.В., Тарасюк Н.М., Токарчук Д.М., Троян В.Л., Ціхановська В.М., Чершок Л.Г., Шаманська О.І., Яремчук Н.В., Яремчук Ю.О., Яковський В.І.

ISBN 978-617-530-165-4

Розглянуто проблеми дослідження стану та можливості оптимізації трансформаційних процесів в регіональних соціально-економічних системах.

Особливу увагу приділено питанням економічної сутності, ролі та значення трансформаційних процесів в регіональній економіці. Досліджено коло питань, пов'язаних із внутрішньою організацією економічних систем: засади системних трансформацій в національній економіці, структурно-динамічні характеристики процесів економічного відтворення в регіональних економічних системах, забезпечення сталого інвестиційно-інноваційного розвитку регіонів, впровадження та розвиток альтернативної біоенергетики в системі економічного зростання регіонів, застосування математичних методів прийняття управлінських рішень в регіональних економічних системах, удосконалення нормативно-правового забезпечення процесів економічного відтворення, проблематика управління на регіональному рівні.

Розрахована на науковців, аспірантів, студентів, працівників органів державного управління.

ISBN 978-617-530-165-4

© Вінницький національний аграрний університет, 2012
© ПП Балок І.Б., 2012

КОРОТКІ
ПЕРЕДМОВА
ІСТОРІЯ
ДЖМЕНТ
НАЦІОНАЛЬНИЙ
РОЗДІЛ
ТРАНСФОРМАЦІЙНА
1.1. Теоретичні основи
1.2. Характеристика
економічних процесів
1.3. Особливості
України
1.4. Сучасні тенденції
1.5. Вплив
(Коровій В.В.)
1.6. Соціально-економічні
(Калетнік Г.М.)
1.7. Соціально-економічні
(Чершок Л.Г.)
РОЗДІЛ II
ПРОЦЕСИ
ВІДТВОРЕННЯ
2.1. Історія
2.2. Структурно-динамічні
регіонів
2.3. Інноваційно-інвестиційний
економічний розвиток
2.4. Альтернативна біоенергетика
ресурсів
2.5. Математичні методи

економічного районування в сучасних умовах (Мазур А.Г.)

7.4. Стратегічне управління розвитком регіональних економічних систем (Козловський С.В.) 441

7.5. Стратегія інвестиційного розвитку Вінницького регіону як передумова підвищення інвестиційного клімату (Поліщук О.А., Колесов О.С.) 452

7.6. Маркетингова стратегія субринків регіонального ринку продовольства (Підвальна О.Г.) 460

7.7. Енергетична безпека України та країн-членів ЄС в частині управління державною політикою енергозбереження та енергоефективності (Козловський С.В., Слупський Б.В., Козловський А.В.) 470

7.8. Покращення рівня продовольчої безпеки за рахунок інноваційного сприяння (Ціхановська В.М.) 480

7.9. Державний механізм забезпечення продовольчої безпеки (Пчелянська Г.О.) 487

7.10. Шляхи удосконалення управління якістю сільськогосподарської продукції в умовах ринкової економіки (Ставська Ю.В.) 497

7.11. Удосконалення адміністративно-територіального устрою як напрямок реформування управління у територіальних формуваннях (Кубай О.Г.) 504

7.12. Міжнародні форми сучасного транскордонного співробітництва (Колесник Т.В.) 513

7.13. Продовольча проблема та її місце серед глобальних викликів сучасності (Головня О.М.) 521

Іншим важливим державним інститутом забезпечення продовольчої безпеки є Аграрний фонд оскільки він здійснює формування державного продовольчого резерву об'єктів державного цінового регулювання виключно для здійснення товарних та фінансових інтервенцій на організованому аграрному ринку.

Необхідність забезпечення продовольчої безпеки України вимагає підтримання відповідного рівня продовольчого самозабезпечення, що передбачає використання державної підтримки вітчизняних виробників сільськогосподарської продукції та вжиття заходів імпортного контролю з метою захисту власних виробників від іноземної конкуренції. Надійність забезпечення продовольчої безпеки полягає як у достатньому самозабезпеченні продуктами харчування, так і в наявності коштів для їх імпорту в необхідних обсягах за умов мінімальної потенційної вразливості продовольчого забезпечення населення в разі виникнення ускладнень з імпортом продовольства (відсутність валюти, зростання цін, ембарго тощо) [84].

7.10. Шляхи удосконалення управління якістю сільськогосподарської продукції в умовах ринкової економіки

Ставська Ю.В., асистент

Однією з найважливіших проблем агропромислового комплексу України є запобігання втратам сільськогосподарської продукції та поліпшення її якості на всіх стадіях технологічного циклу, а саме: виробництва, переробки, споживання та утилізації. При цьому якість сільськогосподарської продукції визначається як сукупність властивостей, що визначають її здатність не тільки забезпечувати технологічні якості сировини для промислової переробки і потреби організму людини в енергії, поживних та смакоароматичних речовинах, але й гарантувати безпеку її здоров'я, стабільність споживчих властивостей протягом терміну придатності до споживання.

Провідна роль в поліпшенні якості сільськогосподарської продукції належить стандартизації. Стандарти на сільськогосподарську продукцію повинні мати науково обґрунтовані норми якості і безпеки, а при їх розробці мають бути враховані усі особливості, характерні для продукції рослинництва і тваринництва.

Для того, щоб впливати на якість сільськогосподарської продукції, потрібно в стандартах регламентувати не лише якість уже виробленої продукції рослинництва і тваринництва, важливе значення має також стандартизація сільськогосподарської техніки, технологій вирощування сільськогосподарських рослин і тварин, застосування мінеральних добрив і засобів захисту рослин, обладнання для переробки сировини, пакувальних матеріалів та методів оцінки якості продукції.

Членство у Європейському Союзі, якого прагне Україна, потребує

прийняття міжнародних норм, які вже досить тривалий час регламентують співіснування країн світу та особливо членів ЄС. Вони стосуються і питань якості та безпеки сільськогосподарської сировини і продуктів харчування, а також підтвердження їх відповідності. У зв'язку із цим держава повинна привести у відповідність до світових стандартів та регламентів нормативно – правову базу та систему технічного регулювання, яка функціонує на сьогоднішній день в Україні.

У теперішній час всі провідні країни світу мають жорстку систему технічного регулювання виробництва, переробки сільськогосподарської сировини та реалізації харчових продуктів на ринках. Країни Європейського Союзу всі ці питання регулюють відповідними директивами, постановами, рішеннями (регламентами), певними стандартами [85,с.35]. Цими документами вводяться також нові поняття в сфері забезпечення якості, зокрема «екологічна продукція». Це продукція екологічного господарювання, яке ведеться за особливими стандартами екологічного виробництва (у Європейському Союзі – «Постанова ЄС 2092/91» з доповненнями, додатками і змінами, у США – «Стандарти НОП» (Федеральної програми органічного сільського господарства), в Австралії – «Федеральні Стандарти екологічного біодинамічного виробництва» та ін.), в основі яких лежить ідея сталого розвитку взаємозалежних між собою сфер: соціальної, екологічної та економічної [86,3]. У Росії також ведуться розробки технічного регламенту «Про екологічне сільське господарство, екологічне природокористування і відповідне маркування екологічної продукції».

В Україні органом виконавчої влади в сфері стандартизації та технічного регулювання є Державна служба технічного регулювання (до адміністративної реформи – Державний комітет стандартизації, метрології, сертифікації та захисту прав споживачів – Держспоживстандарт України). Ця організація провела значну роботу для зближення системи національного технічного регулювання з європейською. Державна служба технічного регулювання України ініціювала прийняття постанови Кабінету Міністрів України від 19.03.97 № 244 «Про заходи щодо поетапного впровадження в Україні вимог директив Європейського Союзу, санітарних, екологічних, ветеринарних, фітосанітарних норм та міжнародних і європейських стандартів» [87]. Ця постанова стала розгорнутим планом українських законодавчих актів, що визначають вимоги до продукції, яка має відповідати міжнародним і європейським нормам. Розроблено та внесено на розгляд Кабінету Міністрів України проекти законів «Про загальну безпечність продукції», «Про відповідальність виробника та постачальника за дефектну продукцію» тощо.

В Україні розроблені і набули чинності більше двох тисяч державних стандартів, 60% яких гармонізовані з міжнародними; з 1996 р. набули чинності міжнародні стандарти ISO серії 9000, які охоплюють системи забезпечення якості, з січня 1998 р. – стандарти ISO серії 14000, які охоплюють сферу управління навколишнім середовищем, з 2008 р. – стандарти щодо безпечності харчової продукції – стандарт ISO 22000, з 2010 р – стандарти щодо охорони

праці серії OHSAS.

Знання стандартів дозволяє підприємству вирішити більшість проблем, пов'язаних з випуском продукції на ринок. І, навпаки, незнання вимог стандартів загрожує підприємству серйозними фінансовими втратами.

Питання якості і безпеки сільськогосподарської продукції та харчових продуктів повинно вирішуватися на рівні держави різними органами, починаючи від законодавчих і закінчуючи місцевими, наглядовими органами та випробувальними лабораторіями. Кожен з органів виконавчої влади, відповідно до своїх повноважень, видає нормативно-правові документи, які є обов'язковими для виконання виробниками продукції АПК, і встановлює контроль за їх виконанням. Ці нормативи, накази, стандарти, методики та інструкції сьогодні ще розрізнені, вони розроблені багатьма міністерствами та відомствами протягом останніх двадцяти років. З цим і пов'язані певні труднощі, а саме: підприємствам харчової промисловості та агропромислового комплексу досить важко зорієнтуватись в питаннях, які саме документи діють на даний момент, які зміни внесені в документи.

Тому за сучасних умов у сільському господарстві повинна здійснюватись комплексна стандартизація, яка забезпечить перехід від стандартизації розрізаних об'єктів до створення комплексу взаємопов'язаних стандартів. Він повинен встановлювати узагальнюючі вимоги до сільськогосподарської сировини, засобів і технологій виробництва, добрив і засобів захисту рослин, ветеринарних препаратів, насінневого матеріалу, кормів, приладів і методів контролю, умов зберігання і транспортування, тари і пакувальних матеріалів.

Впровадження комплексної стандартизації дозволить найповніше й найоптимальніше задовільняти вимоги сільгоспвиробників та переробних, заготівельних і торгових підприємств.

Комплексна стандартизація має охопити всі підприємства, що вирощують чи переробляють сільськогосподарську продукцію. Для цього на підприємстві повинна бути служба стандартизації (фахівці та фонд стандартів (рис. 7.14)).

У каталогах для кожної визначеної групи продукції має розміщуватись наступна інформація:

- нормативно-база України;
- державні і міждержавні стандарти (ДСТУ, ГОСТ);
- санітарні правила і норми (СанПіН);
- витяги з «Переліку продукції і послуг, що підлягають обов'язковій сертифікації в Україні» у частині наведеної продукції;
- переліки акредитованих органів з сертифікації і випробувальних лабораторій, що проводять сертифікацію представленої продукції в Україні;
- правила обов'язкової сертифікації;
- правила, інструкції і методичні рекомендації;
- витяги з міжнародних та європейських каталогів стандартів за потрібною групою продукції.

Варто зазначити, що управління документацією на багатьох підприємствах не може бути ефективним через віддаленість підприємств сільськогосподарської

сфери від обласних центрів, відсутність фахівців зі стандартизації. Рішенням проблеми має бути створення в Україні єдиної повнотекстової електронної бази стандартів, доступ до якої будуть мати усі виробники АПК через комп'ютер та телекомунікаційні мережі.

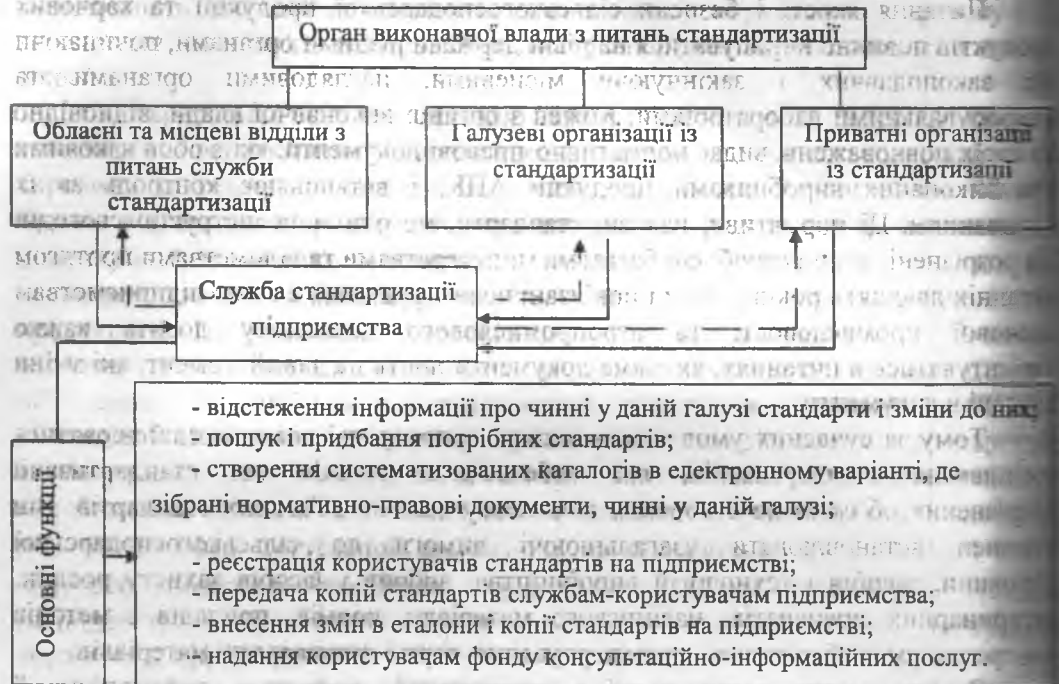

Рис. 7.14. Організаційна структура управління комплексною стандартизацією.

На шляху входження України в Європейське співтовариство проведення гармонізації систем законодавства і стандартизації з міжнародними та європейськими системами одним з головних завдань, визначених Директивою Європейського Парламенту та Ради 2001/95/ЄС від 3 грудня 2000 року «Щодо загальної безпеки продукції», є забезпечення ефективного ринкового нагляду, спрямованого на гарантування високого рівня охорони здоров'я споживачів та безпеки продукції під час розміщення її на ринку та вживання.

Ринковий нагляд є важливим інструментом забезпечення виконання директив „нового підходу“, зокрема завдяки заходам з перевірки дотримання у виробі вимог поширюваних на них директив, вжиття заходів для приведення у відповідність виробів з відхиленням від установлених вимог і застосування, за потреби, необхідних санкцій. Початок цього процесу був покладений введенням у дію з 2.12.2010 р. Закону України «Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції».

Як показує європейська практика, ринковий нагляд у розвинених європейських країнах здійснюється спеціально створеними інспекціями за галузями економіки або інспекціями з нагляду за безпекою промислових товарів і окремо інспекціями з нагляду за безпекою харчової продукції. З метою уникнення дублювання контролюючих функцій призначається орган, який здійснює загальну координацію дій з ринкового нагляду. Наприклад, у таких країнах як Австрія, Франція, Латвія, Польща та Угорщина загальну координацію дій з ринкового нагляду здійснюють міністерства економіки, у Чехії інспекційний нагляд проводять галузеві міністерства, у Німеччині – міністерство сільського господарства, у Великій Британії – ветеринарна служба.

Функції ринкового нагляду полягають у виконанні попереджувальних дій шляхом здійснення перевірок дотримання виробниками і постачальниками розміщення на ринку лише безпечної продукції, як це передбачено директивою ЄС 2001/95/ЄС «Щодо загальної безпеки продукції». Статтею 6 цієї директиви визначається, що країни-члени співтовариства повинні забезпечувати виконання виробниками і дистриб'юторами вимог цієї директиви, гарантуючи безпеку виробів, розміщених на ринку. Цією ж директивою визначено, що країни-члени утворюють чи призначають органи, які здійснюють постійний контроль за постачанням суб'єктами господарювання на ринок лише безпечних виробів, і надають таким органам необхідні повноваження вживати дії, що визначені директивою. Країни-члени повинні визначати завдання, повноваження та коопераційні угоди компетентних органів (рис. 7.15).

Рис. 7.15. Роль ринкового нагляду у процесі виконання директив «нового підходу»

Зазначені вимоги потребують реформування існуючої системи нагляду за ринком в Україні, удосконалення чинного законодавства у сфері державного нагляду для адаптації його до вимог ЄС. Гармонізація підходів у сфері технічного регулювання створить сприятливі умови для вільного обігу товарів на відповідних ринках, для взаємного визнання результатів оцінки відповідності, проведених в Україні і в країнах ЄС.

На сьогодні в Україні виконання функцій ринкового нагляду забезпечується двома органами:

державний нагляд за якістю та безпекою продукції під час її розроблення, виготовлення і введення в обіг та державний метрологічний нагляд (далі – державний нагляд) здійснюють обласні центри стандартизації, метрології і сертифікації, в яких накопичений багаторічний досвід проведення державного нагляду;

лиж - нагляд за готовою продукцією, яка розміщена на ринку і знаходиться в обігу, тобто, реалізується у роздрібній торгівлі, та послугами, що надаються населенню, здійснюють територіальні управління у справах захисту прав споживачів.

Загальні координуючі дії покладені на Державну службу технічного регулювання.

Європейськими нормами передбачається здійснення ринкового нагляду в інтересах суб'єктів господарювання, оскільки це допомагає усунути недобросовісну конкуренцію.

При проведенні ринкового нагляду враховуються наступні принципи «нового підходу»:

- обов'язкові для виконання загальні вимоги безпеки встановлюються у директивах на продукцію;

- конкретні характеристики продукції встановлюються в європейських стандартах, які застосовуються на добровільних засадах і розробляються європейськими організаціями із стандартизації;

- продукція, випущена у відповідності з гармонізованими європейськими стандартами, вважається такою, що відповідає загальним вимогам директиви (принцип презумпції відповідності);

- якщо виробник продукції не бажає користуватись європейськими стандартами або таких стандартів не існує, то він повинен довести відповідність продукції загальним вимогам безпеки;

- продукція може поступати на ринок тільки після процедури оцінки відповідності;

- нагляд за ринком забезпечують державні органи.

Мета ринкового нагляду – не допускати розміщення на ринку і передачі для використання небезпечних виробів чи виробів з іншими відхиленнями від встановлених вимог (Настанови 2.2.3, 8.1), а також забезпечувати безпеку продукції перед розміщенням її на ринку з урахуванням попереджувального принципу (стаття 6 директиви Європейського парламенту та Ради 2001/95/ЄС від 03.12.2001 щодо загальної безпеки продукції).

На жаль, на сьогодні наша країна не готова перейти до такої системи ринкового нагляду, яка б повністю відповідала європейській. Це зумовлено багатьма причинами, зокрема:

- відсутністю технічних регламентів, які встановлюють обов'язкові до виконання вимоги безпеки, а здійснення нагляду за продукцією на відповідність добровільним стандартам суперечить європейським нормам;

вимоги
обладна
жето. З
нагляд
період,
продук
тощо.
П
рішени
зосеред
регіона
відпові
держав
З
інфраст
наведе
нагляд
залиши
Д
нагляд
техніч
Мініст
держав
предст
відомс
нагляд
життя
недоот
штраф
стосов
функці
переві
аналізу
законо
з мето
від 14
нагляд
держав

- вітчизняні підприємства на сьогодні не готові повністю виконувати усі вимоги технічних регламентів через недосконалі технології, застаріле обладнання, устаткування тощо.

Зважаючи на викладене, реформування державного нагляду в ринковий нагляд має здійснюватись поетапно. Повинен бути встановлений перехідний період, необхідний для розробки і прийняття технічних регламентів на продукцію, переоснащення промисловості, впровадження новітніх технологій тощо.

Після перехідного періоду на підставі накопиченого досвіду прийняти рішення щодо доцільності інституційного розмежування функцій, що зосереджені в Державній службі технічного регулювання та підвідомчих їй регіональних підприємствах і організаціях: стандартизація, метрологія, оцінка відповідності (сертифікація, випробування, інспектування, контроль), державний нагляд за дотриманням стандартів та захист прав споживачів.

Згідно Директив нового підходу кожна держава сама обирає інфраструктуру ринкового нагляду, що підтверджує аналіз іноземного досвіду, наведений в розділі 5 Зеленої книги, тому на перехідний період структуру нагляду за введенням в обіг, розміщенням на ринку і обігом продукції доцільно залишити без змін.

Для забезпечення належного функціонування державного ринкового нагляду пропонується:

- на виконання Закону України «Про державний ринковий нагляд у сфері технічного регулювання» – розробити, затвердити і зареєструвати у Міністерстві юстиції Інструкцію, яка встановлює порядок проведення державного ринкового нагляду, створивши для цього робочу групу за участю представників Державної служби технічного регулювання, міністерств та відомств;

- розробити Методику визначення показників ефективності державного нагляду з урахуванням таких питань: запобігання збитків споживачам, захист життя споживачів, подолання недобросовісної конкуренції, витрати на недоотриманий прибуток (вартість забороненої до реалізації продукції, розмір штрафу, витрати на виправлення браку).

- проаналізувати існуючу законодавчу та нормативно-правову базу стосовно державного нагляду з метою виявлення та усунення дублюючих функцій, а також невідповідностей щодо вимог до порядку проведення перевірок та застосування правових заходів за їх результатами. Після такого аналізу внести пропозиції щодо необхідних змін у національному законодавстві;

- удосконалити законодавчу базу стосовно державного ринкового нагляду з метою гармонізації з директивами ЄС 2001/95/ЄС від 03.12.2001, 89/397/ЄЕС від 14.06.89.

- запровадити дворівневу систему фінансування державного ринкового нагляду: коли замовником на підставі ст. 42 Конституції є держава – за кошти державного бюджету; коли замовником є місцеві державні адміністрації – за

кошти місцевого бюджету. Підставою для фінансування має бути двосторонній договір, оформлений у встановленому порядку;

- поетапно замінити весь кадровий склад працівників державного нагляду, взявши за основні критерії професійну підготовку, досвід, стаж роботи, компетентність та обов'язкову їх атестацію на державного інспектора (аудитора) з видачею сертифіката. Здійснювати навчання державних інспекторів за основними принципами ринкового нагляду;

- розробити критерії службового та фахового росту державних інспекторів з урахуванням досвіду їх роботи, стажу, професійної підготовки та компетентності;

- сприяти створенню розгалуженої системи акредитованих лабораторій, уповноважених на проведення випробувань у межах державного ринкового нагляду;

- для ефективної діяльності системи державного нагляду і контролю необхідно удосконалити структуру державного нагляду, провівши злиття в єдиний ринковий нагляд наглядових функцій управлінь у справах захисту прав споживачів, державного нагляду за якістю продукції та державного метрологічного нагляду.

Для запобігання дублюванню функцій потрібно вжити заходів щодо законодавчого визначення координуючої ролі Державної служби технічного регулювання стосовно державного нагляду і контролю за якістю та безпекою продукції, який проводиться іншими центральними органами виконавчої влади, що дасть можливість зберегти та зміцнити систему державного (ринкового) нагляду.

Важливою умовою реформування державного нагляду є створення єдиного державного нагляду за якістю продукції та метрологічного нагляду.

Важливою умовою реформування державного нагляду є створення єдиного державного нагляду за якістю продукції та метрологічного нагляду.

7.11. Удосконалення адміністративно-територіального устрою як напрямок реформування управління у територіальних формуваннях

Кубай О.Г., к.е.н., доцент

Регіоналізація суспільних процесів в державі і економіці неминуче підштовхує до трансформації існуючого територіального устрою. Причому дискусій і обговорень ця проблема уже перейшла у практичну площину здійснення, оскільки сучасний етап державного будівництва в Україні потребує формування ефективної системи управління регіональним і місцевим розвитком, мала б змогу максимально результативно реалізувати економічний потенціал країни з метою підвищення рівня життя населення і забезпечення динамічного розвитку кожної території і держави у цілому.

Вже багато років в Україні обговорюється питання реформування адміністративно-територіального устрою. В 2005 році така реформа була анонсована. У регіонах країни проводились громадські слухання стосовно доцільності і практики реформування, урядовими структурами були